

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дбн Клара Асенова Тонева

на дисертацията на

Красимир Николов Иванов

докторант към Катедра „Практическо богословие“ в Богословския факултет при
СУ „Св. Климент Охридски“

На тема: **„Пастирска грижа за семейства при психо-социална терапия на
зависимости“**

за получаване на ОНС „доктор“ в Професионално направление 2.4. „Религия и
теология“, докторска програма „Теология“ – „Пастирска психология“

Настоящата рецензия е изготвена и представена след решение на Факултетния съвет на Богословски факултет от 19. 01. 2023 г., протокол № 5 и последваща заповед на Ректора № РД 38-51/27.01 от 2023 г. и въз основа на Протокол № 1 от заседание на научно жури от 09.02.2023 г.

На първото заседание научното жури присъства в следния състав: проф. дбн Клара Тонева, доц. д-р протойерей Иван Иванов и доц. д-р свещ. Стоян Чиликов. Чрез конферентна връзка участваха доц. д-р свещ. Людмил Малев и доц. д-р свещ. Теодор Стойчев. Журито установи, че процедурата е организирана при спазване на всички законови изисквания. След проведени разисквания за председател е избран доц. д-р протойерей Иван Иванов, а за рецензенти – проф. дбн Клара Тонева и доц. д-р свещ. Стоян Чиликов. На останалите членове е възложено да изготвят писмени становища. Административен секретар е г-н Ивайло Начев. Всички срокове по процедурата са спазени.

Сведение за докторанта и докторантурата:

Красимир Николов Иванов завършва бакалавърска степен през 2005 г. по програма психология в Нов български университет, следва магистърска степен в БФ през 2016 г. в МП „Вяра и живот“. От 2019 г. до 2022 г. Красимир Николов Иванов е докторант към БФ на СУ "Св. Климент Охридски". Дисертационното му съчинение е на тема: „Пастирска грижа за семейства при психо-социална терапия на зависимости“, а научен ръководител е доц. д-р Иво Янев. Докторантът е изпълнил успешно индивидуалния си план и е отчислен с право на защита.

Данни за дисертацията и автореферата:

Дисертационната тема е актуална, полезна и благодатна за работа. Тя не само предполага, но и изисква задълбочени богословски знания: сериозна подготовка в областта конкретно на Пастирското богословие, както и познания в областта на Догматическото богословие и Психология на религията. Очаква се също богата библиографска осведоменост, както и точен богословски език.

Рецензията е с обем от 179 нестандартни страници, които включват: Предговор, Списък на съкращенията, Увод, три глави, Заключение, Приложения и Използвана литература. Научно-текстовият апарат съдържа 382 бележки под линия, приложени са литературни източници на български език, с изключение на няколко, които са на английски. Подборът на използваната литература е показател за добро ниво на критично четене.

Авторефератът частично отговаря на изискванията; напр. в него няма място за приносите към отделните глави, заключението е твърде обемно (съотнесено към останалите части) и др. Като цяло са разграничени основните проблемно-изследователски ядра в отделните глави; посочени са научните приноси, както и публикациите на автора.

В **Предговора** Красимир Иванов мотивира избора си на тема така: „Причините за написването на настоящото изследване са пряко свързани с професионалния ми опит в областта на психо-социалната рехабилитация на зависими и техните семейства“ (с. 4) и извежда, отново не на място, приносите на дисертационния текст в три аспекта.

Уводът като важна част от дисертацията в голяма степен разкрива и какъв ще е крайният резултат; впечатлението от увода е сравнително добро: предложена е обща характеристика на дисертационното съчинение, обоснована е актуалността на темата.

Красимир Иванов е направил преглед на някои от по-главните изследвания по проблематиката, като ги е привел под рубриката „Кратка ретроспекция по темата“. Както ще спомена по-нататък, липсват основни съчинения; редом с посоченото, необходимо е не само да се упомене какво разглеждат авторите, а как разглежданото от тях се отнася към изследваната проблематика.

Докторантът изразява обектно-предметната част на труда си така: „**Обект на изследването** е пастирската грижа за семействата, при които зависимият член е на терапия в програма по психо-социална рехабилитация... **Предметът на изследването** е психо-социалната рехабилитация, като терапевтичен метод на

зависими“ (с. 8.) Първоначалната хипотеза на изследването е да се провери дали „християнската грижа за семействата, които са на терапия в контекста на психосоциалната рехабилитация, допринася за постигане на по-задълбочена и цялостна промяна при зависимия член на семейството, базирана върху християнските ценности и начин на живот....“ (с. 8 – 9).

Заявената методология звучи амбициозно и задава големи очаквания – интервю, сравнителен анализ, синтез, херменевтичен анализ, а дали и доколко докторантът се е справил, ще стане въпрос в контекста на изложението ми.

Нямам сериозни забележки към структурата на изследването – тя е логически обоснована и следва методологията, която е традиционно установена в Богословския факултет.

Първа глава „Пастирът и пастирската грижа за семейството в контекста на Православната църква. Същност на пастирството и пастирската грижа“ е въвеждаща към основната тема. За целта Красимир Иванов прави опит да обоснове разбирането, че в Православната църква няма разлика между богословието и пастирството: богословието е терапевтична наука, която цели да ръководи човека по пътя на неговото изцеление и обожение, а, пастирството, от своя страна, е служение на Божия народ. Докторантът се спира и на брака като тайнство на Църквата, както и на съвременното му десакрализиране и множеството проблеми, които го съпътстват. Несъмнено един от тях е когато член на семейството попадне под някаква зависимост.

Във **втора глава** „Учението за човека и неговото призвание според св. Отци във връзка с психосоциалната терапия на зависимости“ авторът насочва вниманието си към следните по-важни изследователски подтеми: християнското учение за човека е теоцентрично – човекът е сътворен по Божи образ, отклонил се от Бога, изкупен е чрез кръстната саможертва на Иисус Христос и е призван към богоуподобяване. Християнската антропология се основава на триадологията и на христологията, тя разглежда същността на човека в неговата единна природа и в многообразието на сътворените личности. На такава основа Красимир Иванов размисля върху зависимостта, определяйки я като една от болестите, от които човек започнал да боледува след грехопадението, а оттук и наблюдението му, че зависимостта също има своите духовни основи и съответно – своето духовно лечение.

Трета глава е озаглавена „Терапия на семействата в контекста на психосоциална терапия на зависими лица“ и проследява темата в следните насоки: дава се определение за съ-зависимост и се извеждат факторите за нейното

развитие; авторът разграничава етапите на формирането ѝ; посочва какви са разстройствата при съ-зависимост; споделя свои наблюдения върху съ-зависимите като родители; предлага терапия на зависимостта; спира се на подходите при християнското брачно консултиране; оповестява резултати от проведени интервюта с духовници, ангажирани в грижата за семейства с подобни проблеми; прави опит за анализ на резултатите от интервюта и накрая – предлага метод на духовна грижа за семействата на зависими.

Заклучението звучи общо и пространно; препоръчвам да се напише ново, в което кратко и ясно да се изведе постигнатото в дисертационното изследване.

Научни приноси:

Авторът ги формулира така:

1. Първо изследване у нас, посветено на пастирските грижи за семействата на зависими;
2. Прави се систематичен и научно-обоснован опит за обосноваване и по-добро разбиране на нуждата от въвеждане на пастирска грижа за семействата на зависими, които са в психо-социална терапия;
3. Изследва се съществуващият опит в духовната грижа на родителите и семействата на зависимите, които са в процес на психо-социална терапия, като основа за бъдещо развитие.

По отношение на приносите:

необходимо е или да се напишат отново, или да се прецизират, като се изясни какво точно има предвид докторантът и всъщност – какъв е реалният принос на изследването;

вторият и третият принос може да се обединят;

относно третия – „основа за бъдещо развитие“ ...развитие на какво?, така и не става ясно.

Публикации: Докторантът прилага три публикации, които имат отношение към темата на дисертацията, един доклад „под печат“ и една публикация, която не е свързана с дисертационното изследване.

Изводи и препоръки:

Красимир Иванов не се е съобразил с препоръките и забележките, които са му направени при вътрешното обсъждане, т.е. текстът не е подобрен. Основните му слабости са следните:

компилативният характер;

няма действителна изследователска работа върху научен проблем;

не се полага здрава основа чрез извеждането на пастирския подход (с какво този подход допълва и още, как влияе върху другите подходи; те паралелни ли са, или – не, има ли аспекти на съприкосновение, които да открият противоречията или положителните взаимодействия и др.);

като цяло написаното е с общ характер, което разкрива повърхностно преминаване през темата;

няма богословско осмисляне и задълбочаване, а аргументът, че липсва богословска традиция в подобна проблематика, е недостатъчен. Красимир Иванов е магистър по богословие, а от втора страна – практикуващ терапевт, което предполага трудът му да е с интердисциплинарен характер и да даде принос към развитието на пастирското богословие в България;

недостатъчната библиографска осведоменост.

Няколко примера:

във втора глава, където се разглежда учението за човека и неговото призвание според св. Отци, Красимир Иванов отделя само пет страници на въпроса (още повече, че главата е именувана така), като привежда цитат след цитат от светоотеческото творчество;

относно съчинението на св. Йоан Дамаскин – „Точно изложение на православната вяра“, докторантът се позовава на издание от 2006 г., докато българската богословска наука разполага с нов академичен превод в три тома (под редакцията на проф. д-р Ив. Христов и доц. д-р Свет. Риболов);

когато говори за богообразността на човека или напр. за тайнството Брак, Красимир Иванов изчерпва темата в няколко страници, като за целта не борави с центрирани публикации по темата (напр. тези на Ив. Панчовски, Т. Коев, прот. Н. Шиваров, Сл. Вълчанов, А. Хубанчев, Е. Трайчев – конкретно от българската богословска школа), а се движи само по един автор (с. 18, 20-21, 36, 38).

Посочените примери, а те са малка част от реалните, показват, че Красимир Иванов не познава основни съчинения от православната богословска литература.

Непознаването на научните изследвания излиза и отвъд пределите на богословието; напр., когато споменава за езическите традиции, за шаманизма и

употребата на психоактивни вещества (с. 46, 49) или когато пише за исляма, отново липсват базисни изследвания и имената на авторите им (като Мирча Елиаде, Цветан Теофанов и много др.).

Във връзка с представените интервюта с духовници, считам, че за едно изследване те са недостатъчни, а оттук – научно оспорими; на какъв принцип са избрани свещениците?, имат ли интервютата представителен характер? и др.

Изводите трябва да са написани кратко и ясно;

цитирането не е съобразено с изискванията на БФ;

авторефератът дословно преповтаря части от основния текст;

стилът не е академичен и др.

С огорчение споделям, че досега не бях чела текст, при който във всяко изречение да има правописна или пунктуационна грешка. Ще се въздържа от коментар.

На този етап не препоръчвам отпечатването на труда. След задълбочаване на богословския поглед, прецизиране на догматическия изказ, библиографско обогатяване, сериозна стилова редакция и задължителна коректура, текстът би бил полезен.

Нямам съвместни публикации с докторанта.

Заключение:

Настоящата рецензия е критична, но направените констатации, препоръки и бележки са добронамерени.

Красимир Иванов частично е изпълнил основната цел, която си поставя; отчитам и обстоятелството, че той е работил според силите си.

Бих гласувала положително да му бъде присъдена научната степен „доктор“, само ако по време на публичната защита, Красимир Иванов съумее да защити своя текст – обосновано и категорично.

24.04.2023

София

проф. дбн Клара Тонева